

Chief Editor:

S.Nazarkasimov, Doctor of Philosophy (Ph.D) in Sociology, Vice-Rector of Jizzakh State Pedagogical Institute, Uzbekistan

Deputy Chief Editor:

A.Turaev, senior teacher of Jizzakh State Pedagogical Institute, Uzbekistan

Members of the editorial board:

Sh.S.Sharipov - Professor

B.M.Ochilova - Professor

D.Khodjimetova - assistant professor

A.Pardaev - assistant professor

M.N.Khoshimkhonov - assistant professor

A.I.Saidkasimov - assistant professor -

F.K.Akhmedov - assistant professor

B.E.Toshboev - assistant professor

I.N.Akhmedov - PhD

D.Salimova - PhD

N.N.Alimov - assistant professor

M.Saidov - Ph.D.

X.Maxammadiev - teacher

Editorial Representative:

Abrar Turaev

Jizzakh State Pedagogical Institute,
Uzbekistan

Phone: +998933091877

e-mail: ijtimoiy2017@mail.ru

**ONLINE ELECTRONIC
JOURNAL**

“Murabbiy” ilmiy-ma’rifiy jurnali
“Mentor” scientific-educational
journal

Научно-просветительский
журнал “Наставник”

Indexed By:

Published By:

<https://science.jspi.uz/>

**Jizzakh State Pedagogical
Institute, Uzbekistan**

MUNDARIJA / CONTENTS / СОДЕРЖАНИЕ

№	MUALLIFLAR/ AUTHORS / АВТОРЫ	MAQOLA NOMI/ ARTICLE TITLE/ НАЗВАНИЕ СТАТЬИ	SAHIFALAR/ PAGES/ СТРАНИЦЫ
1	Н.А.Шермухамедова	Даврнинг руҳи ва таълим тизими ислохотларининг мутаносиблиги	4-10
2	С.С.Агзамходжаева	Аёл маънавияти – ҳаёт зийнати	11-16
3	О.М.Ғайбуллаев	Ёшларда диний бағрикенгликни шакллантиришнинг фалсафий моҳияти	17-20
4	Г.М.Тўраева	Юксак маънавият маъсулияти	21-28
5	Ф.Б.Ғайзиева	Ёшлар кибер ижтимоийлашуви амалий социологик тадқиқот объекти сифатида	29-32
6	Ф.Маматқулов	Шахс камолотида маънавиятнинг ўрни	33-38
7	А.А.Қамбаров	Ёшларни маънавий-ахлоқий таҳдидлардан ҳимоя қилишда диний ислохотлар масаласи	39-42
8	С.Э.Ибрагимов	Баркамол авлодни шакллантиришда гўзаллик тушунчасининг ахамияти	43-47
9	И.М.Арзиматова	Глобаллашувнинг ёшлар маънавий тарбиясига салбий таъсири	48-51
10	Г.Х.То`ғайева	Globalashuv sharoitida yoshlarda axborot istemoli madaniyatini shakllantirish va rivojlantirish masalalari	52-55
11	У.Б.Мухаммадиев	Маънавий-ахлоқий таҳдидларга қарши курашиш ўзликни англашдадир	56-60
12	Н.Алиматова	Глобаллашув шароитида ёшлар онгида миллий ғояни шакллантиришда интеллектуал кадрларнинг роли	61-65
13	S.A. Pilyak	Analysis of the concept of identity in the context of cultural heritage interpretation	66-71
14	Н.Тангиров	Ижод жараёнининг фалсафий таҳлили	72-75
15	М.Мамажонова	Глобаллашув ва маънавий таҳдидларнинг моҳият-мазмуни	76-78
16	Б. Б. Жалолов	Зардуштийлик таълимоти манбалари таҳлиланализ источников учения зороатризма	79-82
17	Ф.Абдусаматов	Ёшлар тарбиясида ислом омили	83-86
18	А.А.Абдурахмонов	Давлат ва жамият бошқарувида ёшлар муаммоларини ҳал қилишнинг устувор йўналишлари	87-91
19	M.Nabiyev	Globalashuv sharoitida ijtimoiy-ma’naviy qadriyatlarga asoslangan mafkuraviy	92-96

		tarbiyaning ahamiyati	
20	М.Маматмусаева	Глобаллашув шароитида мафкуравий тарбиянинг ўрни: муаъmmo ва ечимлар	97-101
21	Н. Davlatova	Jizzax vohasi tojiklari: an’anaviy turmush tarzi va urf-odatlar	102-108
22	З.Миркомилова	Глобаллашув: манфаатлар ва зиддиятлар	109-114
23	С.Музаффаров	Миллий ахборот хавфсизлигини таъминлаш маъnavий ҳаётнинг долзарб вазифаси	115-118
24	С.Тоштемирова	Глобаллашув шароитида маъnavиятни шакллантиришда диний бағрикенгликнинг аҳамияти	119-121
25	С.Каримов	Шахснинг ҳаётий мақсадлари ва уларнинг ижтимоий аҳамияти	122-124
26	А.Э.Зиётова, Э.А.Бозоров	Глобаллашув шароитида маъnavий-ахлоқий таҳдидларга қарши курашда таълим-тарбия муассасаларининг вазифалари	125-129
27	А.Ш.Эшмуҳаматов, Ж.Хушбақов	Амир Темур салтанатининг вужудга келиши	130-133
28	А.Пармонов	Ёшлар ватанпарварлиги - хавфсизлик ва барқарорликни таъминлаш кафолати	134-140
29	П.Қулматов	Шах маъnavиятини шакллантиришда ота-она масъулияти	141-144
30	Ш.Ж.Хашимов, С.Х.Хашимова	Маъnavий глобаллашув, ахборотлашган жамият ва ёшлар тарбияси	145-148
31	А.Холбоев	Ёш авлодни юксак маъnavиятли шахс қилиб тарбиялашнинг назарий – педагогик асослари	149-154
32	А.Пўлатов	Мусулмон мамлакатларида ислом омили ва сиёсий фаолият	155-161
33	Н.Абулҳасан	Виртуал терроризм ва унга қарши курашиш	162-172
34	М.Мuhammadsidiqov	Mintaqaviy hamkorlik jarayonlarining metodologik asoslari	173-180
35	М.Сайидов	Жамият маъnavий-ахлоқий муҳитини такомиллаштириш йўллари	181-186
36	А.Рўзиев	Дунёқарашда тарихий хотира ва онгнинг ўзаро деалектикаси	187-193

ДУНЁҚАРАШДА ТАРИХИЙ ХОТИРА ВА ОНГНИНГ ЎЗARO ДЕАЛЕКТИКАСИ

*Рўзиев Анвар Жуманазарович,
Жиззах политехника институти*

«Хотира – атроф муҳитдаги воқеликни бевосита ва билвосита, ихтиёрсиз ва ихтиёрий равишда, пассив ва актив ҳолда, репродуктив ва продуктив тарзда, вербал ва новербал шаклда, мантиқий ва механик йўл билан акс эттирувчи эса олиб қолиш, эсга тушириш, унутиш ҳамда таниш, эслашдан иборат рухий жараён, алоҳида ва умумийлик намоён қилувчи ижтимоий ҳодиса, барча таъсирларни ижодий қайта ишлашга йўналтирилган мнемик (эслаб қолиш, эса сақлаш) хотира, фаолиятдир»⁵⁶.

Арасту қарашларида, хотиранинг инсонга ҳам, ҳайвонларга ҳам хос, лекин эслаш эса фақат фикрлаш қобилятига эга бўлганларгагина тегишли ҳодиса экани таъкидланган⁵⁷.

Абу Али Ибн Сино хотирани ички сезгилар билан боғлаган ҳолда, уни ташқи сезгилардан олинган ахборотни умумлаштириш, сақлаш ва сўнг тасаввур этиш учун хизмат қиладиган восита сифатида талқин қилган⁵⁸.

Республикамизнинг мустақилликка эришиши билан эса миллий тарихий онг ва хотирамиз ривожда мутлақо янги давр бошланди, дейишимиз мумкин. Албатта, миллий тарихий хотирадаги қатламларни даврийлаштириш шартли ҳарактерга эга. Негаки, биринчидан, ҳар бир халқда у ўзига хос таснифланиши ва хронологик нуқтаи назардан турли даврларни қамраб олиши мумкин. Иккинчидан, ўз миллий тарихий хотирамизга тадбиқан олинганда ҳам, ҳар бир қатлам доирасида бир-биридан сифатий фарқланувчи даврларни ажратса бўлади. Шундай экан, миллий тарихий хотирада турли қатламларни ажратиш унинг ривожига хос бўлган хусусиятларни таҳлил қилиш учун қулайлик яратишини қайд этиш лозим.

Миллат ўз тарихида бошдан кечирган воқеа-ҳодисаларни, ижобий ва салбий томонларни таҳлил қилар экан, бу воқеалар нима сабабдан юз бергани ва келажакда уларнинг такрорланмаслиги ва эришилган ютуқларни сақлаб қолиш, ривожлантириш учун нима қилиш кераклигини англаб етади.

Онг ва хотира мураккаб структуравий ҳодиса бўлиб, унинг бир нечта асосий элементларини ажратиб кўрсатиш мумкин. Мазкур элементлар ижтимоий-тарихий ҳақиқатни англаш усуллари, шакллари, мезонлари, муайян ижтимоий-тарихий давр ва цивилизацияларга бўлган муносабатига кўра ўзаро

⁵⁶ Наврўзова Г., Юнусова Г. Ўзликни англашда хотиранинг роли (Абдуқодир Гийлоний асарларининг фалсафий таҳлили). Chahma Print МЧЖ нашриёти, 2013. –Б.12.

⁵⁷ [Аристотель](#). Поэтика / Пер. М. М.Позднева. –СПб.: Амфора, 2008. –С.120.

⁵⁸ Абу Али Ибн Сино. Тиб қонунлари. 2-жилд. –Тошкент: А.Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 1994. –Б.4-6.

фарқ қилади. Аммо, илмий доирада умумэтироф этилган таомилга биноан, тарихий онгни кундалик ҳамда назарий даражада кўриб чиқиш мумкин. Онгнинг ушбу соҳалари ўзаро алоқадорликда ижтимоий-тарихий воқеъликни турли даража ва сатҳларда акс эттириш имконини беради.

Инсон ўз тарихий хотирасига эга бўлмасдан туриб, ҳаётининг турли соҳаларида юз бераётган ўзгаришларнинг асл моҳиятини англаб ета олмайди, ўз навбатида келажagini ҳам тасаввур қилиши мушкул. Шу сабабдан ҳам, мамлакатимизнинг биринчи президенти И.А.Каримовнинг «Тарихий хотирасиз – келажак йўқ» ибораси айна ҳақиқатдир.

Зеро, ҳозирги инсон онги ва қалби учун кураш кетаётган бир пайтда, воқеъликдаги бўлаётган жараёнларни таҳлил этиш, керак бўлса англаш, унга муносабат билдириш учун нафат илмий билимлар балки, тарихий билим ва тажриба суянишни тақозо этади.

«Тарихий онг» атамаси сўнгги йилларида маълум соҳадаги тадқиқотларнинг асосий мавзуси бўлиб келмоқда. Ўзбекистонлик тадқиқотчи М.Н.Меликова «Ўзбекистон ёшларининг тарихий онги (ижтимоий фалсафий таҳлил)» мавзусида тадқиқот олиб борган. Мазкур тадқиқотда тарихий онг атамаси Ғарб ва Шарқдаги фалсафий қарашлар доирасида таҳлил қилинган. Алоҳида таъкидлаш керакки, бу борада Ғарбда бир қанча моделлар ишлаб чиқилган ва улар баъзида бир-бирларини инкор этишса-да, айрим ҳолларда эса тақозо этадилар.

Шарқ олимлари томонидан тарихий онг ва хотира жамиятнинг тараққиётини кафолатловчи омил сифатида қарайдилар, шу билан бирга тарихий онг ва хотирани янада ривожлантириш учун бор имкониятни амалда қўллашни тақлиф этадилар.

Умуман олганда тарихий онг масалалари дастлаб Европа фанларида тадқиқ этила бошланди, зеро, у аввал айтганимиздек, ушбу масалага дастлаб герман олимлари асосий эътиборни қаратган бўлсаларда, сўнгга бошқа Европа мамлакатларида ҳам тарихий онг масалалари асосий тадқиқот мавзуларидан бирига айланди, алалоқибат жаҳон илм-фанида унга катта қизиқиш билан муносабат билдирилди.

Мамлакатимизда ҳам тарихий онг ва хотира ҳамда дунёқараш борасида бир қатор ижтимоий фанлар доирасида тадқиқотлар олиб борилмоқда. Тарихий онг тушунчасига берилган таърифлар орасида ўзбекистонлик олим Н.Жўраевнинг «тарихий онг – бу жамият, ижтимоий гуруҳларнинг ажралмас қисми бўлиб, айна пайтда шахс, инсоният ўтмиши ҳақидаги тасаввурларидир. Бинобарин, тарих ўтмиш, бугунги кун ҳамда келажакни бутун бир уйғунликда қамраб олади»⁵⁹ – дея берган таърифи алоҳида аҳамиятга молик.

Тарихий онг ўтмишда юз берган тарихий воқеаларни тиклашда катта аҳамиятга эга. Бунда тарихий онг ўтмишга онгли равишда мурожаат қилади, ундаги воқеаларга ижобий ҳамда салбий (яхши ва ёмон) нуқтаи назардан баҳо беришга интилади. Файласуфлар бундан ташқари тарихга, онгда акс этаётган

⁵⁹ Жўраев Н. Тарих фалсафасининг назарий асослари. – Тошкент: Маънавият, 2008. – Б.215.

ходисаларга мурожаат қила туриб, у ёки бу даврда жамият ривожланишининг асосий йўналишларини, моҳиятини тушунишга интиладилар.

Тарихий онгда «ўтмиш-бугун-эрта»дан иборат ички зиддият мавжуд. Ушбу хусусиятни эътироф этган ҳолда А.В.Гулига тарихий онгга «инсон (ижтимоий гуруҳ, жамият) томонидан ўз ининг замондаги ўрни, ўтмишнинг бугунги кун ва келажак билан алоқадорлигининг ўзлаштирилишидир. Бу истиқбол учун муҳим бўлган ўтмишга қаратилганликдир»⁶⁰ – дея таъриф беради. Бундай ёндашув Тожикистонлик тадқиқотчи А.Х.Самиев қарашларига ҳам хосдир⁶¹.

Демак, тарихий онг алоҳида олинган шахс, ижтимоий гуруҳ ва этносларнинг замондаги ўрни, ўтмиши, бугуни ва келажаги ўртасидаги алоқадорликни англашининг инъикоси ҳисобланади.

Тарихий онгнинг моҳиятига бундай ёндашув тарихий хотиранинг мазмунини чуқурроқ англашга ёрдам беради. Айни пайтда, айрим тадқиқотларда йўл қўйилаётганидек, унга юзаки ёндашишдан сақлайди. Бунга «...тарихий хотира миллий ғурур ва ифтихор ҳиссининг заминларидан бири»⁶² ёки «...тарихий хотира дейилганда жамиятнинг моддий-маънавий ҳаёти доирасида тадбиқ қилиш мумкин бўладиган, шахснинг ҳаёти ва фаолиятини инсонпарварлаштиришга имкон берадиган халқ, миллатнинг ўтмишдаги ижобий тажрибаларининг мажмуи тушунилади»⁶³, «шахсни бутун инсоният томонидан яратилган моддий ва маънавий бойликлар билан боғлаб турадиган, унинг онги ва кундалик амалий фаолиятига маънавий-руҳий озуқа берадиган қудрат тарихий хотирадир»⁶⁴ – деган фикрлар мисол бўла олади.

Қайд этилган фикрларда, биринчидан, «тарихий хотира» ва «миллий тарихий хотира», иккинчидан, «шахс тарихий хотираси» ва «миллий тарихий хотира» тушунчаларининг мазмуни айнанлаштириб юборилган. Учинчидан, «тарихий хотира» тушунчасининг мазмуни сунъий тарзда торайтирилган.

Бундай чалкашликларни инобатга олмаганда ҳам, тарихий хотирани «миллий ғурур ва ифтихор ҳиссининг заминларидан бири», «ўтмишдаги ижобий тажрибаларнинг мажмуи», «маънавий-руҳий озуқа берадиган қудрат» дейиш бир ёқламалиқдир. Негаки, бундай ёндашувда тарихий хотира фақат позитив мазмунга эга бўлиб қолади. Аслида эса, унда салбий ҳарактерга эга бўлган, ғурурланиш, руҳий қудрат манбаи бўлиш учун замин бўла олмайдиган ҳодисалар билан боғлиқ тасаввурлар ҳам мавжуд бўлади.

⁶⁰ Гулыга А.В. Историческое сознание.//Современные проблемы философии истории: Тезисы докладов в межвузовской научной конференции. – Тарту, 1989. – С.16.

⁶¹ Самиев А.Х. Историческое сознание и развитие духовного мира человека. – Душанбе: Дониш, 1994. – С.87.

⁶² Мустақиллик. Изоҳли илмий-оммабоп луғат. – Тошкент: Шарқ, 2000. – Б.207.

⁶³ Курбанмамедов А. Историческая память в духовном совершенствовании личности.//Миллий истиқлол ғояси тарғиботининг илмий асослари. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2002. – С.107.

⁶⁴ Курбанов Т. Ёшлар онгига миллий истиқлол ғоясини сингдиришда маданий мероснинг ўрни. Фалс. фан. номз. дис. автореф. – Қарши, 2005. – Б.12.

Тарихий хотира моҳиятига бир ёқлама ёндашув бошқа шаклларда ҳам учрайди. Хусусан, тадқиқотчи Россиялик В.Б.Устьянцев тарихий хотирани «тарихий ёзма манбаларга таянган ҳолда шаклланиши»⁶⁵ ни таъкидлайди.

Маълумки, тарихий хотирада ёзма манбалар билан бир қаторда оғзаки ижод ҳам муҳим ўрин эгаллайди. Тарихий хотирани фақатгина ёзма манбаларга боғлаган ҳолда тушунтириш, бизнингча, унинг мазмун доирасининг торайишига олиб келади. Чунки, тарихий хотира системалашган тарихий билимлар, ўтмиш ҳақидаги тасаввурлар каби кўплаб ахборотларни қамраб олади ва уларга таянган ҳолда такомиллашиб боради. Тарихий хотира янги ахборотларни қайта ишлаш оқибатида муттасил ривожланиб боради ва у моҳиятан келажакка қаратилган бўлади. Унинг шу жиҳати эътиборни қаратган ҳолда, профессор Д.Алимова «Тарихий хотира халқ ижтимоий борлигининг ривожланиш истикболлари, яъни келажакни ўзида акс эттиради. Зеро, келажак – ўтмиш ва бугуннинг муқаррар якуни, уларнинг натижаси ва давомидир»⁶⁶ – деган фикрни билдиради.

Мазкур таърифда ҳам «тарихий хотира» ва «миллий тарихий хотира»нинг мазмуни тенглаштириб қўйилган бўлса-да, ўтмиш, бугун, келажак ўртасидаги боғлиқлик тўғри эътироф этилган. Айни пайтда, тарихий хотирага узлуксиз ривожланиш хослиги таъкидланган. Бундай ёндашув «Тарихий хотира – инсон ҳаёлотида ўрнашиб қолган қатъий ҳолат. Бошқача қилиб айтганда, инсон фотоаппаратга айланади-ю, аниқ объект, ҳолат ёки воқеликни қандай бўлса, шундайлигича суратга олади. Аниқроғи, унинг онгида муҳрланиб қолади. Бу суръат фикрдан, кайфиятдан, мантиқ ва мазмундан бегона. Унда ҳаракат йўқ»⁶⁷ – деган қарашларнинг ўринсизлигини кўрсатади.

Тарихий хотирага ворисийлик хосдир. Маълумки, аجدодлар томонидан яратилган моддий ва маънавий мерос авлодлар томонидан ўзлаштирилади. Уни сақлаб, кейинги авлодларга етказиш вазифасини бажаришда тарихий хотиранинг роли муҳимдир. Шунга кўра, тадқиқотчи Ж.Т.Тощенко «...тарихий хотира ўтмиш ҳақидаги ахборотни бугунги кун ва келажак билан боғлиқ ҳолдаги муҳим хусусиятини акс эттиради. У ўз моҳиятига кўра халқ, давлат, мамлакатнинг ўтмиш тажрибасининг тўпланиши, сақланиши ва қайта тикланиш жараёнининг уни кишилар фаолиятида қўллаш эҳтимолини унинг таъсирини ижтимоий онг соҳасига қайтаришнинг акс этишидир»⁶⁸ – деган фикрни билдиради. Мазкур таърифда тарихий хотирага хос бўлган хусусиятлар очиб берилган бўлса-да, унда ўтмиш тажрибасининг тўпланиши шакллари масаласи эътибордан четда қолган. Бундан ташқари хотира инсон, инсонлар гуруҳига хос руҳий ҳолат ҳисобланишини инобатга олсак, тарихий хотиранинг субъектлари доираси суъбий тарзда кенгайтирилганига ишонч

⁶⁵ Устьянцев В.Б. Социальные и гносеологические аспекты становления исторического знания. Автореф. дис. уч. канд. филос. наук. – Саратов, 1982. – С.5-6.

⁶⁶ Алимова Д., Гуломов Д. Тарихий хотира ва ёшлар./ FIDOKOR. 2001 йил, 18 октябрь.

⁶⁷ Жўраев Н. Миллий истиклол ғояси ва тарихни англаш.//Жамият ва бошқарув, 2003, №2. – Б.5.

⁶⁸ Тощенко Ж.Т., Что такое историческое сознание и историческая память. <http://vivovoco.rse>.

ҳосил қилиш мумкин. Зеро, «мамлакат тарихий хотираси» ёки «давлат тарихий хотираси» ҳақида гапириш маънисиздир. Қайд этилган мулоҳазалар тарихий хотирани муттасил ривожланиб борадиган, ўзида «ўтмиш-бугун-эрта» ўртасида боғлиқликни, ижобий ва салбий ахборотлар мажмуини ифодалайдиган ҳодиса сифатида тушуниш имконини беради: тўлиқлиги конкрет вазият билан белгиланадиган, муҳим аҳамият ва қимматга эга бўлган ўтмиш тажрибасининг муайян тасаввур, билим ва хулосалар кўринишида эса олиб қилиниши, сақланиши ва зарур бўлган ҳолда қайта тикланишидан иборат бўлган маънавий-руҳий жараёнга тарихий хотира дейилади. Хотиранинг моҳиятини билиш, унинг ўзига хос кўриниши бўлган тарихий хотиранинг ва бу ўз навбатида миллий тарихий хотиранинг мазмунини тўғри англашга ёрдам беради. Субъектига кўра фарқланадиган шахс, ижтимоий гуруҳ ва миллат тарихий хотирасига хос хусусиятларни ўрганиш эса, уларнинг специфик ва ўхшаш жиҳатларини ҳамда ўзаро боғлиқлигини аниқлашга йўл очади.

Миллий тарихий хотиранинг мазмунини англашда Абдурауф Фитратнинг фикрлари ҳам эътиборга молик. Жумладан, у «ҳар бир қавм ўзининг босиб ўтган ижтимоий, сиёсий аҳволини билиши керак, ўзини ўша ўтган тарихий даври билан таққослаб ўша даврдан қанчалик ривожланганлигини билиши жоиздир. Ҳар бир миллат агар яшашни хоҳласа, ўз қавмининг ўтмиши, тарихига мурожаат қилади ва агар бирор қавм ҳалокатга маҳкум бўлган бўлса, унинг сабабларини ўрганиб, бу ҳалокатга боғлиқ бўлган одатларини тарк қилиши керак. Бошқа бир миллатнинг тараққийсига сабаб бўладиган қоидаларни ўзига қабул қилиши заруриятдир»⁶⁹ – деб ёзган эди.

Мазкур мулоҳазалардан ўз ўтмиши, аجدодлари босиб ўтган йўлни чуқур билиш ва ўзга халқлар тарихи, уларнинг ютуқ ва хатоларидан тўғри хулосалар чиқариш ҳар бир миллатнинг тараққийсига сабаб бўладиган омиллардан бири сифатида талқин қилинганини англаш мумкин.

Бугунги кун илмий адабиётларида мавжуд бўлган қарашларни ўрганиш миллий тарихий хотиранинг мазмунини янада чуқурроқ ва теранроқ англашга ёрдам беради.

Мазкур мулоҳазалардан ўз ўтмиши, аجدодлари босиб ўтган йўлни чуқур билиш ва ўзга халқлар тарихи, уларнинг ютуқ ва хатоларидан тўғри хулосалар чиқариш ҳар бир миллатнинг тараққийсига сабаб бўладиган омиллардан бири сифатида талқин қилинганини англаш мумкин.

Демак, дунёқараш, онг ва хотира ўртасидаги муносабат – умумийлик, жузъийлик ва хусусийлик ўртасидаги муносабат кабидир. Тарихий онг ҳамда тарихий хотира тарихий дунёқарашнинг муҳим таркибий компонентларини ташкил этади. Улар бир бутунликда яхлитлашиб тарихий дунёқарашни ҳосил қилади, шунингдек, онг индивид, жамоа, элат, миллат, халқларнинг ўтмиши, бугунги куни ва келажаги ҳақидаги кундалик идрок ва тасаввурлари, билишнинг тарихийлик ва мантиқийлик тамойили асосида чиқарган илмий-

⁶⁹ Абдурауф Фитрат. Раҳбари нажот. – Тошкент: Шарқ, 2001. – Б.50-51.

амалий хулосаларининг мажмуи сифатида гавдаланиб, тарихий дунёқарашда тизимлашади ва яхлитлашади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Абдурауф Фитрат. Раҳбари нажот. – Тошкент: Шарқ, 2001.
2. Жўраев Н. Тарих фалсафасининг назарий асослари. – Тошкент: Маънавият, 2008.
3. Самиев А.Х. Историческое сознание и развитие духовного мира человека. – Душанбе: Дониш, 1994.
4. Абу Али Ибн Сино. Тиб қонунлари. 2-жилд. –Тошкент: А.Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 1994.
5. Наврўзова Г., Юнусова Г. Ўзликни англашда хотиранинг роли (Абдуқодир Гийлоний асарларининг фалсафий таҳлили). Chahma Print МЧЖ нашриёти, 2013.
6. [Аристотель](#). Поэтика / Пер. М. М.Позднева. –СПб.: Амфора, 2008.
7. Алимова Д., Гуломова Д. Тарихий хотира ва ёшлар./ FIDOKOR. 2001 йил, 18 октябрь.
8. Гулыга А.В. Историческое сознание.//Современные проблемы философии истории: Тезисы докладов в межвузовской научной конференции. – Тарту, 1989.
9. Жўраев Н. Миллий истиқлол ғояси ва тарихни англаш.//Жамият ва бошқарув, 2003, №2.
10. Курбанмамедов А. Историческая память в духовном совершенствовании личности.//Миллий истиқлол ғояси тарғиботининг илмий асослари. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2002.
11. Мустақиллик. Изоҳли илмий-оммабоп луғат. – Тошкент: Шарқ, 2000. – Б.207.
12. Устьянцев В.Б. Социальные и гносеологические аспекты становления исторического знания. Автореф. дис. уч. канд.филос. наук. – Саратов, 1982.
13. Тощенко Ж.Т., Что такое историческое сознание и историческая память. <http://vivovoco.rse>.
14. Қурбонов Т. Ёшлар онгига миллий истиқлол ғоясини сингдиришда маданият меросининг ўрни. Фалс. фан. номз. дис. автореф. – Қарши, 2005.
15. Мухаммадсиддиқов, М. (2021). ХИТОЙНИНГ ЎРТА ШАРҚДАГИ СИЁСИЙ-ИҚТИСОДИЙ ДИПЛОМАТИЯСИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(Special Issue 1), 669-678.
16. Исроилова, Г., & Мухаммадсиддиқов, М. (2021). ЎЗБЕКИСТОНДА ДИНИЙ-МАЪРИФИЙ СОҲАНИНГ ЖАМИЯТ ИЖТИМОИЙ-СИЁСИЙ БАҲҚАРОРЛИГИДА ТУТГАН ЎРНИ. In *ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ В СОВРЕМЕННОЙ НАУКЕ* (pp. 196-200).
17. Muhammadsidiqov, M. (2018). THE INFLUENCE OF" RELIGIOUS FACTOR" ON ETHNO-POLITICAL AND CONFESSIONAL CONFLICTS IN MUSLIM COUNTRIES. *The Light of Islam: Vol: Iss. 1, Article 18.*

18. Muhammadsidiqov, M. (2015). Stability of North African Region. *Int. J. of Multidisciplinary and Current research*, 3.(In Eng).
 19. MUHAMMADSIDIQOV, M. (2015). Özbekistan’da toplumsal yashamin ana özelligi hoşgörü. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (54), 7-14.
 20. Mukhammadsidiqov, M. (2021). PROBLEMS OF THE INFLUENCE OF POLITICAL ISLAM ON SOCIAL STABILITY. *Innovative Technologica: Methodical Research Journal*, 2(12), 30-37.
 21. Mukhammadsidiqov, M. (2020). MINTAQAVIY HAMKORLIK JARAYONLARINING METODOLOGIK ASOSLARI. *Научно-просветительский журнал "Наставник"*.
 22. Muhammadsidiqov, M. (2021). INTEGRATSIYA TUSHUNCHASI: MAZMUN VA MOHIYATI. *Научно-просветительский журнал "Наставник"*, (1), 68-77.
 23. Muhammadsidikov, M. (2009). Religious tolerance as the main feature of the public life of Uzbekistan. *Eurasian Journal of Regional and Political Studies*, (40), 69-72.
 24. MUHAMMADSIDIQOV, M. MAIN FEATURE OF SOCIAL LIFE IN UZBEKISTAN. Atatürk University. *Journal of Social Sciences*, (54), 7.
 25. Nazirov, M., & Mukhammadsidiqov, M. (2020). Central Asia: Involvement of Afghanistan in Regional Development Processes. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, 2(12), 266-272.
 26. Mukhammadsidiqov, M. (2021). Problems of Escalation of Religious Xenophobia in the ERA of Globalization. *CENTRAL ASIAN JOURNAL OF LITERATURE, PHILOSOPHY AND CULTURE*, 2(12), 17-23.
-